

PRÉDIKÁCIÓ ÉS ISTENTISZTELET.

Irta: A. Faut.

E tanulmány azt mutatja, hogy Barthnak követői milyenek képzelik a modern templomi prédikációt. Noha e dolgozatnak nem minden részével értünk egyet, mégis közöljük, mert a Barth nevéhez fűződő legújabb német vallásos mozgalomról gyakorlati vonatkozásban igen jó tájékoztató.

Az, hogy ma már a protestáns egyházakban is sokan prédikáció nélküli istentiszteletet kívánnak, nem újság. Amint-hogy viszont érthető azon ellenszenv is, amely e kívánsággal szemben különösen a papság körében megnyilatkozik. Hogyan lehetne protestáns templomban prédikáció nélkül tartani istentiszteletet? Hiszen ez miszticizmus, vagy katholicizmus volna, vagy legalább is visszaesést jelentene a reformáció ideáljához képest. Mindez tényleg így van, — és a prédikációellenes áramlat a protestáns egyházakban mégis folyton erősödik; „bele-fáradtunk“ már a sok beszédbe s a papoknak minden tiltako-zása ellenére egy kis ünnepi csöndre vágyunk zenével, ének-kei, vagy — egyszerűen csak „szent csöndességre.“ Igen, ami évtizedekkel ezelőtt még elképzelhetetlen volt: a protestánsok — a dogmatikus hitrendszernek hibáztatása mellett — kezdik megérteni a katolikus misét.

Akik elítélik e protestáns mozgalmat, azt szokták felhozni, hogy a miséző istentiszteletben a vallás teljesen felolvad egy tisztán szubjektív érzelemben, amely a vallásosságban való merengéshez vezet, a titokzatos megihletődés élményében való ájtatossághoz, egy pusztán hangulathoz s ez által az igazi vallásosságnak elszorvasztásához, lebecsüléséhez, aminek az élő Istenvalósághoz többé semmi köze. A prédikáció nélküli istentisztelet híveinek Isten valóságának megélése mint élmény a fontos. Amit a prédikációs istentiszteletben kifogásolnak, az, hogy a prédikáció őket teljesen az emberi világhoz köti le,

holott ők épen kiemelkedni szeretnének abból. Ezek az istenségnek objektív megnyilatkozására vágnak. Ezért elégíti ki őket inkább pl. „a szentleckének“ pusztá felolvasása. A prédikáció annak objektív értékét szubjektív élménnyé, Isten szavát az ember beszédévé teszi. Amit a „prédikációt meguntak“ a prédikációban kifogásolnak, nem a templomi beszédeknek formai fogyatékosága, vagy azoknak ma már idegen, keneteljes nyelvezete. Ezen ma aránylag véve kevésbé ütközünk meg. A mai hallgatóság az istentiszteletben szereti az idegen-szerüt, a régiest, mivel az tárgyilagossabbnak és ünnepebbnek tűnik fel. Inkább a nem természetes, a művészieskedő beszédhatás az, amit a mai prédikációk belőlünk kiváltanak. Mindezekfölött a mai prédikációk emberi gondolattákolmányok, nem pedig a teremtő, megelevenítő életnek bizonyítékai. Pedig ma mindnyájan erre vágyunk. Ha ilyen volna a mai prédikáció, bizony nem ünnök meg s valóban szükséges része lenne a mai istentiszteletnek. Niebergallnak igaza volt, midőn „Beszédtípusok és beszédfeladatok“ c. dolgozatában ezeket írta: „Még a prédikációra ráúntak s a tárgyiasságnak barátai is lemondanak a protestáns misének, illetve misztériumnak kívánságairól, ha attól hallhatnak beszédet, akinek csakugyan van mondanivalója.“ De mennyiszer tapasztaljuk, hogy a pap nem azért beszél, mert mondanivalója van, hanem azért, mert ez a kötelessége. Az ilyen papra legjobb volna, ha a prédikáció idejére megnémulna. Sajnos — ezt nem teheti „hivatalból.“ Hiszen — mondják — épen azért tanult, hogy bármikor tudjon egy beszédet „kivágni.“ Az ilyen beszéd természetesen nem is lehet egyéb emberi gondolattákolmánynál, — Isten szava az bizonyosan nem lesz. Pedig a mai emberiség nem az embernek, hanem Istennek szavát kívánja hallani.

Nem elítélendő jele napjaink vallásosságának, hogy túl minden emberin, az isteni dolgokról való minden emberi vélekedésen és bölcselkedésen, közvetlenül magához Istenhez vágyakozik. Az emberi okosságból már épen elég volt. Hadd szóljon most Isten, erre vágyik mindenki, pap is, meg világi is. Ezért nem akarnak olyan férfiak, mint Schrempf és Johannes Müller, semmit sem tudni a „vallásról,“ mivel ez elnevezésen ők tisztán emberi jámborságélményt értenek. Avagy gondoljon az ember a katholicizmusnak öntudatosságára s azon rokonszenvre, mellyel találkozik, midőn azzal büszkélkedik,

hogy az ő egyházában, a szakramentumokban és a misében az Istenségnek objektív reálitása teljes tisztaságában van jelen, míg a protestantizmusban az Istenség a vallásos szubjektivizmusban folyik szét. Azonban a dolog úgy áll, hogy ma már a protestantizmus is szükségét érzi objektív megalapozottságának.

A tudományos theológiának ma az a legaktuálisabb kérdése, hogy vajon mennyiben tekinthető a biblia Isten objektív szavának; mi több, ma a protestáns theológiától általánosságban azt kívánják, hogy az Istennek kijelentése (nem pedig Istenről való tudomány) legyen. Az eddigi theológiának azt vetik szemére, hogy az hisztórizmus és pszichologizmus volt. Az új theologia ezzel szemben magát Istent kell, hogy megszólaltassa.

Mind ezekben az ember a szubjektívól, a relatívól, az emberiből kikiváncokzik s vágyik az objektív, az abszolút, az isteni után. Ez a vágyódás fordulópontot jelent a protestantizmus szellemének történetében. Az ember a racionalizmus és a pietizmus előtti kor világába vágyik vissza, amikor az emberi bölcselkedés még nem nyomta el Istennek szavát. Kezdjük újra megérteni a régi orthodoxiát, amely bár esetlenül, de mégis csak az objektív igazság akart lenni az emberi véleményekkel szemben. Akkor, az orthodoxia idején, nem voltak istentiszteleti nehézségek; a prédikáció akkor nem a pap magánvéleménye volt, hanem Isten szava. Lenézni a prédikációt akkor annyit jelentett, mint lenézni Isten beszédjét. Akkor senki nem mulasztotta el, nem merte elmulasztani Isten beszédének meghallgatását. Mindennek persze meg kellett változnia a pietizmus idején; ekkor a prédikáció bizonyágtétele lett a „hívó” léleknek. A papnak hithűsége lett a döntő tényező. Ha nem volt hithű, beszédje nem ért semmit. Az ilyen prédikációs istentisztelet többé már nem is volt valódi istentisztelet. Még ennél is jobban megváltozott a helyzet a felvilágosodás (racionálizmus) korában. Ekkor a prédikáció egy felvilágosult embernek oktató tanítása lett. Ami aztán igen hamar azzal a következménnyel járt, hogy mihelyt a hallgatóság volt olyan intelligens, mint a pap, fölöslegessé lett a prédikáció. Sőt, mi több, tulajdonképpen mi szükség volt ekkor az egész templomjárásra? A „hívó” otthon is nyerhetett lelki enyhületet; az intelligens ember pedig nem szorult a papra. Ha a prédikáció

mégszűnt Isten szava lenni, a prédikációs istentisztelet sem maradt „Isten-tisztelet“, főként, miután a racionalizmus azt tanította, hogy a hivatásszerű köteleltségteljesítés a legszebb istentisztelet. Ha aztán ilyen előzmények után a templomok üresen maradtak, azon nincs mit csodálkozni. Inkább azon kell csodálkozni, hogy még maradt templomjáró. Ami különben alighanem azt bizonyítja, hogy a vallásos kultuszt ép oly kevésbé lehet teljesen kiirtani, mint magát a vallást.

Ma a vallásos életnek újraébredésével a vallásos kultusz iránti érdeklődés is felébredt. Ezen a téren a protestánsizmus új, nagy feladatok elé került. Hogy tudja majd kielégíteni ezeket az új igényeket? Elég lesz-e ehhez csupán a prédikáció? Lehet, hogy elég lesz, de csak akkor, hogyha az nem lesz többé az ember szava, hanem Isten szava; ha a hallgatóság nem „egy szónokot“, hanem magát Istent hallja beszélni; ha a prédikáció nem a pap bölcselkedése, hanem magának Istennek a beszéde lesz.

Fezer Károly tübingeni theologiai tanár érdeme, hogy a homiletikai irodalomnak alapos ismerete alapján élelemjű fejtegetésekben¹ mutatta ki, mennyire ez és csak ez az evangéliumi prédikáció lényege. Hogy az emberek erről úgy megfeledkeztek, ez az oka a mai sívár prédikációzásnak. A prédikációról való eddigi kétféle felfogás, hogy t. i. egyrészt annak nevelő-missziói beszédnek kell lennie, tehát az egyházközségnek valláserkölcsei szükségleteit kell szem előtt tartania; másrészt legyen az inkább a kultusznak egy része, vagyis az egyházközségnek valláserkölcsei állapotát tükrözze vissza, — teljesen téves, mert mind a két felfogás *antropocentrikus*. Az első esetben a prédikáció az emberi tökéletesség céljának eszköze. Ilyen értelemben is lehet ugyan az evangélium hirdetéséről beszélni, de az evangélium ez esetben csak annyiban fontos, amennyiben az az említett célt elérni segít. Ilyen eljárással nyilvánvalóan megsértjük Istennek méltóságát. Isten szavát nem szabad üdülésre használni, mert ez az eszközszerűség alapján véve annyi, mint vallástalanság. (i. m. 77. l.) Ép oly téves az a felfogás is, amely szerint a prédikáció az egyházközség vallásos öntudatának visszatükröződése. Ez a felfogás is

¹ Dr. Karl Fezer: Das Wort Gottes und die Predigt. Stuttgart, 1925. 8. r. 106. lap.

sérti Isten magasztosságát, mivel „figyelmen kívül hagyja azt a különbséget, amely Istent a legtökéletesebb, legjámborabb egyházközségtől is megkülönbözteti.“ (65. l.) A prédikáció *theocentrikus* kell hogy legyen. Nem szabad, hogy más célja legyen, mint bizonyosságot tenni Istennek létező valóságáról; nem lehet egyéb, mint Istennek kiáltása az egyházközségekhez, „Isten szava“, hívó szózat az Istennel való közösség viszonyának megvalósítására. Ez volt a prédikációról való reformátori felfogás is. Erre utalt Holl is alábbi szavaival: „A prédikációnak valóban nem lehet más feladata, mint az, hogy Istent megjelenítse. Ne beszéljen a pap az embereknek vallásos vagy más természetű dolgokról, hanem állítson minket közvetlenül Istennek orcája elé.“ (74. l.) A prédikáció a szentíráshoz van kötve, még pedig nem abban az értelemben, mintha benne a szentírás igazságairól kellene, hogy szó legyen. Ezzel foglalkozni az írásmagyarázat dolga. A prédikációban a szentírásban megnyilatkozó Isten szóljon hozzánk, ki minket, embereket, vele istenes viszonyba lépni hív. E hívó szózat nélkül Istennel való viszony nem lehetséges. Ilyen értelemben a prédikációt aképpen határozhatjuk meg, hogy az a papnak igyekezete prédikálás által odahatni, hogy a magát a szentírásban nekünk felajánló Istent a szentlélek ereje által az emberek egy társasága előtt (a templom közönségének) megjelenítse (77. l.). Fezer ezután érdekesen mutatja ki, hogy a biblia szövegének pusztá felolvasása miért nem pótolhatja a prédikációt. A prédikációnak feladata az írás szavai által közöttünk megjelenő Istent, mint lelki valóságot, mint szellemi élőhatalmat a közönséggel lelki élményként megélelni. „Csak az a pap képes a bibliai szent igékben közénk jövő Istent meglátni és meglátatni, aki az egyházközség mindennapi életében és történetében s az emberek ügyesbajos dolgaiban is épen úgy fel tudja ismerni Istent, mint a biblia szavaiban.“

Nagyon érdekes volna tovább is nyomon követni Fezer fejtegetéseit, de ettől el kell állanunk. Ehelyett egy olyan kérdést vetünk fel, melyet szerző nem tárgyal kimerítőleg: *vajjon csakugyan meg lehet határozni a prédikáció lényegét a pap személyi képességeire való tekintet nélkül?*

A reformátorok számára a prédikáció Isten beszéde volt, mert ők magukat Isten küldte prófétáknak tartották. A mi papjaink — nem próféták, aminthogy a theológusok általában véve

szintén nem próféták. Karl Barth felvetette a kérdést: vajjon mi, emberek, tudhatunk-é beszélni Istenről? „Nekünk, theologusoknak, kellene Istenről beszélnünk, de mi emberek vagyunk s mint ilyenek, nem tudhatunk Istenről beszélni.“ A pap mint szónok kétszeresen érzi ezt, mivelhogy ő sem próféta. Arról a nehézségről, amire a fenti szavakban Barth gondolt, a próféták nem tudtak semmit. Ők csak azt tudták, hogy általuk Isten beszélt, hogy ők Istennek szája. „Igy szól az Úr“ — e mondás náluk nem frázis volt, hanem igazság; ez számukra nem volt probléma, hanem bizonyosság. Egészen másként áll a dolog a theologusoknál. Nekik probléma az, hogy miként beszéljenek Istenről.

Abban semmi kétség nincs, hogy olykor akad prófétai ihletettséggű prédikátor is, aki tehát érzi és tudja, hogy ő Istent prédikálja. Az ilyen emelkedettséggel beszél. Csakhogy — sajnos — az ilyen pap ritka. A papok sokkal gyakrabban irástudók, mint próféták. Az igaz, hogy az irástudó papok is érezhetik olykor-olykor kiváltságos küldetésüket. Ezek azok a bizonyos magasztos pillanatok, amelyekben a prédikátornak az az érzése, hogy „az ő száját Isten nyitotta szólásra.“

Általánosságban véve azonban a mai pap — theologus, irástudó, nem pedig próféta. Ez esetben aztán a prédikációt „Isten szavának“ mondani teljes lehetetlenség.

A reformátorokra nézve a dolgok egészen másként állottak, valamint az orthodoxiára nézve is. Az orthodoxia a papot a szentírás szavaihoz s az azokból folyó értelemhez kötötte. Rája nézve az volt az isteni igazság. A papnak azt kellett hirdetnie. Ennek megfelelőleg a prédikáció Istennek szava volt. Azonban még az orthodoxia sem érthette be pusztán a bibliával a *testimonium Spiritus sancti* vagyis a szentlélekben való hit nélkül, mely a hallgatóságnak szívét el kellett, hogy töltse, ha abban, amit hallott és olvasott, valóban Isten szava volt jelen. Pusztán a bibliai idézet még egyetlen prédikációt sem tett Isten beszédévé.

A pap szentlélekkel megtölt személyiség kell, hogy legyen, miként ezt a valóban Isten beszédét hirdető papról Fezer is föltételezi. A biblia még nem Istennek szava; még csak nem is csupa igazság az, ami benne van, mit a papnak egyszerűen fel kellene olvasnia. Ellenkezőleg: a szentlélekkel megtölt „pneumatikus“ ember az írás szaván keresztül éli meg az élő Istent.

Az evangéliumi hit nem vonatkozik sem a szentírás betűire, sem az ú. n. bibliai tanokra, hanem a bibliában megnyilatkozó Isten-valóságra. Ezt kell a prédikátornak megmutatni, ha beszédje valóban „Isten beszéde.”

Arról sem akarok most beszélni, hogy mennyi akadállya van annak, hogy minden pap ilyen „pneumatikus”, szentlélekkel megtelt egyén legyen. A gyakorlati életben a való tényekkel kell számolnunk, tehát olyan emberekkel, akik theologiai előképzettségük alapján jogosultak a papi szolgálat teljesítésére. „Pneumatikus” elhivatottságuk a vizsgákon nem állapítható meg. Szeretjük azonban hinni, hogy minden papjelölt ilyen elhivatottság-érzettel fog a gyakorló papi munkához. Akiben csakugyan megvan az elhivatásnak érzete, az bizonyára megérzi azt is, hogy neki Isten kell prédikálnia. Azonban épen az elhivatásnak őszinte, komoly érzése sokszor megéretteti vele azt is, hogy — az igazi prófétai küldetés teljesítéséhez nincs elég ereje. Hogyan lehessen beszéde ilyenkor is Isten szava? El tudom képzelni a hivatásával szemben őszinte *ilyen* papnak lelki fájdalmát, akkor, amikor tudja, hogy *mégis* kell prédikálnia. Az ilyen feladat számára nemcsak lehetetlen, de nem is őszinte feladat. S emiatt lesz az ilyen prédikáció egészen más, mint ami kellene, hogy legyen. Az ilyen pap önmaga nem tudván közvetlenül hivatkozni Istenre, tehát hivatkozik a biblia bizonyosságára — s így lesz a papból próféta helyett „írastudó.”

Ugyanezen okból lesz más alkalommal híveinek „tanítója”, „lelkipásztora”. Fezer a fenti okokból hibáztatja a „nevelő” beszédek is. Bizonyára joggal, mert a *sok* rossz pedagógiai beszéd a legtöbb helyen „a könyökén jön ki” a hallgatóságnak. Ismerjük a „kipredikálásokat” s tudjuk, hogy az ilyen pedagógiai beszédek rendesen nemcsak eredménytelenek, hanem egyttal több kárt is tesznek, mint hasznot.

Elméletileg mondhatjuk kívánatosnak a prédikáció pontos meghatározását, de gyakorlati célra az efféle definíció nem ér semmit. A prédikáció célja változik a hallgatóság helyzete s a pap körülményei szerint. Ha csak egyféle prédikáció volna jó s csak olyat volna szabad mondani, a papok merev korlátok közé szorulnának. S ha a prédikáció okvetlenül csak „Isten szava” lehetne, akkor meg a lelkiismeretes papok épen önmagukkal kerülnének ellentétbe.

Már most ha a prédikáció *nem* tud Isten szava

lenni, akkor az egész prédikációs istentisztelet problémát-kussá vált.

Hogyan kellene megoldani ezt a problémát? Újításokkal? Ahol a régi templomozási forma élénken él a hívek emlékezetében, ott nagyon veszedelmes dolog az újítás. Ahol pedig nincsenek liturgikus tradíciók, ott ez is jó lehet. Mindannyian érezzük, hogy itt valamit tenni kell, de a szükséges tenni valót még nem találta el senki. A feladat fel van adva, a megoldást mindnyájan várva várjuk.

Ford. —ly.

SIMÉN DOMOKOS ÉS KORA.

— Korrajz. —

III. KÖZLEMÉNY.

Említettem, hogy Paget János a szabadságharc alatt Kossuthnak személyes híve volt s az maradt a rákövetkező abszolutizmus idején is. De Kossuth hívei voltak az angliai unitáriusok ép úgy, mint az amerikai unitáriusok is. Kevesek által tudott tény, hogy a magyar függetlenségi eszméket, valamint Kossuthot s emigráns társait Angliában is, Amerikában is az unitárius papok és unitárius világi emberek fogadták s ünnepelték leglelkesebben. Ha majd egyszer valaki részletesen meg fogja írni Kossuth emigrációjának történetét, abban a legszebb lapokat bizonyára épen a mi angol és amerikai testvéreinknek fogja szentelni.

Tagart Erdélyből hazautazása közben 1858 október 12-én reggel Belgium fővárosában, Brüsszelben, váratlanul meghalt. A magyarság iránti angol rokonszenv és érdeklődés azonban Tagart halálával nem szűnt meg. A következő év tavaszán már ismét Kolozsváron van — szintén a Tagartéhoz hasonló kettős (egyházi és politikai) megbizatással — Steinthal Alfréd angol unitárius lelkész. Róla idézem az Egyház Képviselő Tanács 1865. május 20-iki gyűléséről felvett jegyzőkönyv 168-ik pontját. „Egyházi főjegyző Székely Mózes afia előterjeszti, hogy angolhoni liverpooli unitárius lelkész Steinthal Alfréd úr Kolozsvárra megérkezvén, őt ezen E. K. Tanácsi ülésre meghívta s meg is